

## **Helena Kubátová: Metodologie sociologie**

Universita Palackého, Olomouc 2006. 197 s.

V době vydávání nepřeberného množství společenskovedních učebnic a publikací rozličných druhů i ambic je pro potenciálního čtenáře obtížné zvolit k jedinému badatelskému tématu byť třeba jen jedinou knihu. Dvojnásob se uvedené řádky týkají studentů bakalářského a magisterského studia sociálních věd, jež nepožadují pouze odborně fundovanou publikaci, ale zároveň i přehledně strukturovaného a čtivě napsaného průvodce studiem. Málokterému autorovi se pak při psaní učebnice podaří najít onu potřebnou rovnováhu mezi odborností výkladu a jeho přílišnou trivializací na jedné straně a přístupností textu a jeho zbytečnou komplikovaností na straně druhé. Mezi jednu z knih, která se úspěšně poprala se zmíněnou Scyllou a Charybdou každé sociologické učebnice, patří i kniha Heleny Kubátové Metodologie sociologie.

Autorka se v ní pokusila zachytit a čtivým jazykem převyprávět klíčový problém každé vědy: její vztah mezi teorií a empirií, vztah, do něhož jako nezbytné pojítko vstupuje právě metoda, která váže obě mnohdy nesourodé poloviny každé vědy zpět k sobě. Celá publikace je rozčleněna do dvou monotematických celků. Zatímco první část se zabývá obecnou metodologií vědy, druhá věnuje pozornost teorii a metodě v sociologii.

Z knihy se postupně dozvídáme příběh vzniku a emancipace přírodních a sociálních věd v průběhu 17. a 19. století, kdy byla věda ještě součástí filozofie. Dále jsou nám představeny klíčové atributy vědy a vědeckých metod, dočteme se i o rozdílech mezi vědou a „zdravým rozumem“ či o soudobých námitkách vůči vědě a intelektuálních podvodech.

Asi nejdůležitější průvodní téma úvodních kapitol má své těžiště v rozboru dvou elementárních kognitivních východisek: racionalismu a empirismu. Ty podle Kubátové představují ideálně typické modely vědeckého poznávání. Kdežto kořeny prvního směru sahají k René Descartovi, původ druhého přístupu sahá až k anglickému filosofu Francisu Baconovi. Autorka se domnívá, že budování vědy za pomoci deduktivních metod a v rozporu s tím utváření odborných poznatků za pomoci indukce, jak o ní psali oba tito autoři, stojí v pozadí vývoje klasické pozitivistické vědy. Ta později prošla dvěma klíčovými fázemi: etapou empirického pozitivismu a etapou logického pozitivismu. První z přístupů usiloval o hledání nezpochybnitelné empirické báze, která by byla východiskem kumulativního vývoje vědy. Druhý přístup obrátil svou pozornost k jazyku, k rozboru logické kompaktnosti vědeckých tvrzení. Kontext objevu tak byl nakonec nahrazen kontextem zdůvodnění vědeckých poznatků.

Několik posledních kapitol první poloviny knihy se věnuje selhání pozitivistických východisek vědy a nárůstu vlivu a síly antipozitivistických doktrín. V textu je představena kritika Thomase Kuhna, kterou věnuje předpokladu kumulativního vývoje vědy; pragmatismus je zde zobrazen jako škola propojující ve jménu řešení lidských problémů empirismus s racionalismem, myšlení a čin. Prostor je též věnován Karlu R. Popperovi a Paulu Feyerabendovi, jedněm z nejvýraznějších postav metodologie vědy druhé poloviny 20. století. Obzvláště koncentrace na popperovský kritický racionalismus je pro autorku typická a je implicitně obsažena ve všech kapitolách představované monografie. V neposlední řadě jsou osvětleny východiska fenomenologického přístupu Edmunda Husserla ke studiu sociálního světa, východiska koncentrujícího se na porozumění eidetické podstatě jevů a zakoušeného životního světa (*lebensweltu*).

Jestliže se první polovina publikace věnovala obecné metodologii vědy, druhá polovina přesunula svůj zájem k sociologické metodologii. Čtenáři je tak poodhalena aplikace jednotlivých obecných metodologických přístupů – empirického pozitivismu, racionálního pozitivismu a antipozitivismu – v sociologii.

V rámci sociologické metodologie autorka seznamuje čtenáře s látkou, již pečlivě zmapovaly mnohé předcházející publikace; nejznáměji kupříkladu Dismanova kniha Jak se vyrábí sociologická znalost či Petruskova publikace Teorie a metoda v moderní sociologii. Obě tyto monografie Kubátová také v mnoha ohledech věrně následuje a snaží se jejich poznatky zakomponovat do svého výkladu. Co se široké palety témat týče, zabývá se např. odlišnou strategií kvantitativních a kvalitativních metod, operacionalizací či multiparadigmatičností sociálních věd. Velký prostor je však věnován antipozitivistickým doktrínám, zvláště roli, kterou sehrál pragmatismus při vzniku symbolického interakcionismu a etnometodologii jako specifickému kompilátu teorie a metody. Na řadu se dostávají i metodologické střetávání na půl cesty, tj. sbližování různých metodologických východisek v dílech francouzského sociologa Pierra Bourdieu a či anglického badatele Anthonyho Giddense. Mimo to se v rámci dodatků dozvíme i jak se správně píše projekt kvantitativního a kvalitativního sociologického výzkumu, včetně strukturace jejich dílčích fází.

Pokud jde o informační úroveň, druhá polovina publikace je jistě méně bohatá než ta první a informace, které jsou zde předloženy, naleznete z velké části i kdekoli jinde (viz zmíněné práce Petruska a Dismana). Nicméně síla této knihy spočívá jinde, a to v neuvěřitelně přístupném jazyce, jímž je sepsána, v přehledné strukturaci výkladu, který usnadňuje celkovou orientaci, a v mnoha tabulkách a ilustrativních schématech,

jimiž je text doplněn. Právě tyto atributy z ní dělají jedinečného průvodce každého studenta sociálních věd. Badatel – specialista či absolvent postgraduálního studia pravděpodobně sáhne po monografii mnohem odbornějšího charakteru. Jestliže však přesto zvolí tuto knihu, rozhodně ani on neudělá krok špatným směrem, neboť se může potěšit z mnoha výtečných inspirativních pasáží, které mohou samy podpořit jeho badatelskou kuráž: „Každý jev je záhadou, láká vás svým tajemstvím; zkuste všechno, abyste na to přišli. A moc nevěřte tomu, na co jste přišli. Zkoušejte to dál. Odvaha, kterou načerpáte ve vědeckém úsilí, se přenesete do vašeho osobního života. Už nikdy nepodlehnete jednoduchým řešením, už nikdy si od nikoho nenecháte nic nabulíkovat. A hlavně: už nikdy vás nepřestane bavit žít.“ (s. 73)

Jan Kalenda